

2. Ühiskonna vanuseline struktuur 3 p

1. Rahvastikku võib jaotada väga erinevate tunnuste alusel. 1 p

Vanuserühm	% elanikkonnast
0–19-aastased	23
20–64-aastased	60
65 ja vanemad	17

2. Miks on riigil poliitika teostamisel vaja teada rahvastiku vanuselist koosseisu? 1 p

Põhjendus: Rahvastiku vanuselist koosseisu on vaja teada **selleks, et riik saaks oma ülesandeid täita ja kulusid ning tulusid planeerida, näiteks:**

lasteaiakohtade vajadus; koolikohtade vajadus; lastetoetuse maksmine; tulevase tööjõu olemasolu; tööjõu olemasolu; maksumaksjate hulk; pensionisaajate hulk; hoolekandeesutuste kohtade vajadus jm.

Vajalik on üks näide. Põhjendamise ilma näiteta punkti ei anna.

3. Nimeta lisaks vanusele veel **üks tunnus**, mille alusel on võimalik Eesti rahvastikku analüüsida. 1 p

Rahvus; tegevusala; hõivatus tööjõuturul; haridus; usutunnistus; perekonnaseis; leibkonnad; varanduslik kihistumine; palk/sissetulek jne.

3. Eesti elanikkond 4 p

1. Mis rahvuste esindajaid elab Eestis? 1 p

Eestlased, venelased, soomlased, valgevenelased, ukrainlased ...

Loetletud peab olema kolm rahvust.

2006. aastal elas Eestis Statistikaameti andmeil 68,6% **eestlasi** ja 31,4% muude rahvuste esindajaid. Enim oli **venelasi** (25,7%), **ukrainlasi** (2,1%), **valgevenelasi** (1,2%) ning **soomlasi** (0,8%). Kokku on Eestis esindatud üle 120 erineva rahvuse.

<http://www.meis.ee/est/etnilinevahemus>

2. Milliste teiste riikide kodanikke elab Eestis? 1 p

Soome kodanikud, Läti kodanikud, Venemaa kodanikud, Ukraina kodanikud ...

Nimetatud peab olema vähemalt riik. Mõiste "kodanik" selle taga ei ole kohustuslik. Punkti ei saa, kui õpilane on riigi nimetamisel teinud faktivea (nt Rootsi Vabariigi kodanikud). Punkti ei saa, kui õpilane on kõik kolm riiki kirjutanud esimese alapunkti alla, sest see näitab, et ta ei saa vormistusnõuetest aru.

ARVAMUSLUGU 6 P

Vali üks teema ja kirjuta arvamislugu, kus esitad oma seisukoha. Vastamisel kasuta ära kõik märksõnad, ava nende sisu. Oma seisukoha kinnituseks too näiteid. Arvamislugu peab moodustama seotud terviku.

Hindamine:

- *vastus on seotud tervik – 1 p*
- *oma seisukoha esitamine vähemalt ühe NÄITEGA – 1 p*
- *viis märksõna on kasutatud õiges kontekstis – 4 p*
- *neli märksõna on kasutatud õiges kontekstis – 3 p*
- *kolm märksõna on kasutatud õiges kontekstis – 2 p*
- *kaks märksõna on kasutatud õiges kontekstis – 1 p*

Kokku 6 punkti

Hindamisjuhendi selgitus

Kindlasti tuleb hindamisel arvestada, et arvamislugu moodustaks seotud terviku. Vastasel korral õpilane esimest punkti ei saa.

Kui õpilane pole oma seisukohta kinnitanud mitte ühegi näitega, jääb ta punktist ilma (vt teine punkt).

Kui õpilane on avanud õigesti vaid kõikide märksõnade sisu, kuid jätnud arvestamata eestoodud nõuded, on tema vastuse maksimumpunktide summa neli.

Näited märksõnadest ja kuidas neid saab arvamuloos avada. Selgitus õpetajale. *Õpilasel ei saa nõuda väga sügavat analüüsi, arvestama peab õpilase sotsiaalset kogemust (elukogemust).*

1. Milleks põhiharidus?

Märksõnad: põhiseaduslik õigus, põhiseaduslik kohustus, teadmised ja oskused, toimetulek ühiskonnas, edasiõppimise võimalused

Eesti Vabariigi põhiseaduse kohaselt on igal inimesel õigus haridusele (Põhiseadus, II peatükk § 37).

Põhiharidus on kõigile kohustuslik üldharidusmiinimum. **Õpilane on koolikohustuslik põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni** (või PS § 37).

Põhihariduse eesmärk on kujundada iseseisev õppija, kes suudab oma edasise õpitee kohta teadlikke valikuid teha, on otsustus- ja vastutusvõimeline, koostööaldis ja väärikas isiksus ning kodanik. Põhikoolis omandab õppur **oskused ja teadmised**, mis aitavad tal kasvada täisväärtuslikuks ühiskonnaliikmeks: õppimisoskuse ja valmiduse elukestvaks õppeks, koostöö- ja tööoskused, oma tegevuse eesmärgistamise, kavandamise ja hindamise oskuse. **Oskused toimetulekuks ühiskonnas:** ettevõtlusoskused ja toimetulek tööturul, õigusnormide järgimine, demokraatia ning majanduse põhimõtete tundmine ja kasutamine jm.

Edasiõppimise võimalused. Gümnaasiumi valimine, kui meeldib õppida ja on soov tulevikus minna **kõrgkooli**. Kui hinded on head ja kulutatakse meelsasti aega õppetööle, siis on gümnaasiumis õppimine õpilasele igati sobilik. **Kutseõppeasutuse** valimine, kui seal on just see eriala, mis meeldib, ja kui õpilane tahab saada nii teadmisi kui ka praktilisi kogemusi. Kui õpilane ei ole pikkadest teooriaõpingutest huvitatud ja unistab üsna pea tööle minekust, siis leiab kutseõppeasutusest endale sobiva eriala. Pärast kutseõppeasutuse lõpetamist saab **soovi korral jätkata õpinguid kõrgkoolis**. Hoolega peab valmistuma põhikooli lõpueksamiteks. Head hinded põhikooli lõputunnistusel annavad võimaluse edukalt sisse saada nii gümnaasiumi kui ka kutseõppeasutusse.

2. Sotsiaalne turvalisus 4 p

Kuidas Eesti riik ja kohalik omavalitsus toetavad inimeste toimetulekut? Nimeta kaks toetust ja põhjenda nende vajalikkust.

Toetus: võimalikud variandid: töötu abiraha; toimetulekutoetus; pensionid (vanadus-, toitjakaotus-, töövõimetuspension); puuetega inimeste toetused; peretoetused (lapsehooldustasu, üksikvanema lapsetoetus, lapse koolitoetus, sünnitoetus, vanemahüvitis); matusetoetus; ravimite hinna hüvitamine ... Põhjendus vastavalt valitud näitele. Kahe toetuse nimetamine annab kaks punkti. Õpilane saab neli punkti siis, kui on toetuste vajalikkust ka põhjendatud.

3. Säästev areng 2 p

Kuidas saaksid sina tarbijana anda oma panuse säästva arengu heaks? Too kaks näidet.

Prügi sorteerimine (korduvkasutus); energiasäästlike kodumasinate kasutamine; tarbetute tulede kustutamine korteris; koolimine jalgsi või jalgrattaga ...

Õpilase vastus peab sisaldama näidet.

4. Töösuhted ja seadus 4 p

1. Milliseid õigusrikkumisi pani toime tööandja? Nimeta kaks. 2 p

Ei sõlminud kirjalikku töölepingut – rikkus töölepingu seadust.

Ei maksnud ettenähtud riigimakse (ümbrikupalk) – rikkus maksukorralduse seadust.

Ei täitnud oma lubadusi töötaja ees, jättis lubatud töötasu maksmata – petturlus.

2. Millised maksud/maksud jäid riigil saamata? Nimeta kaks. 2 p

Sotsiaalmaks, üksikisiku tulumaks, kohustuslik pensionikindlustus, töötuskindlustus.

3. Selgita mõisted: 2 p

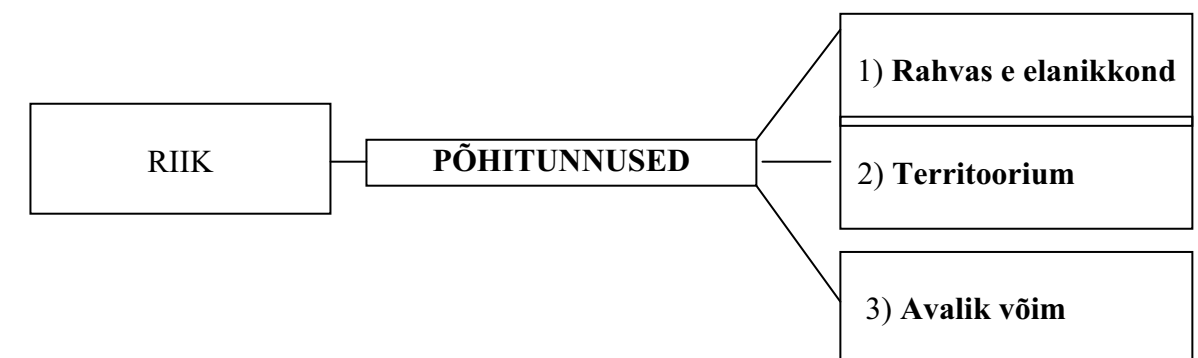
1) **rahvus** – inimeste ajalooliselt kujunenud ühtekuuluvusvorm, mis põhineb ühtsel territooriumil, ajalool, tavadel ja keelel

2) **kodanik** – inimene, kellel on riigiga õiguslik suhe ehk kodakondsus (Tootsi õpik); indiviid, kellele laienevad riigi kohustused ja privileegid (Taagepera õpik).

RIIK JA SELLE ÜLESANDED 13 P

1. Riik, selle põhitunnused ja ülesanded 3 p

1. Täida skeem. 1 p

Oluline on, et õpilane nimetab kolm põhitunnust, mitte ühe põhitunnuse alaliigendusi.

2. Seleta omal valikul lahti üks neist kolmest tunnusest. 1 p

Rahvas: riigi territooriumil alaliselt või ajutiselt elavad inimesed.

Territoorium: maa-ala, mis allub riigi võimule (lisaks maapõu selle all, õhuruum selle kohal ja territoriaalvesi).

Avalik võim: riigiorganite süsteem, mis suudab iseseisvalt teostada võimu oma territooriumil.

3. Riigi üks valitsemisülesanne on kasvatada uusi kodanikke riigis kehtivate väärtuste ja põhimõtete vaimus. 1 p

Oluline on noortele õpetada kehtivaid seadusi, riigi toimimist, inim- ja kodanikuõigusi jm. Nii kasvatab riik seaduskuulekaid, elus toimetulevaid, aktiivseid, sallivaid ja riigile lojaalseid kodanikke jm.

Sisult õige põhjendus annab punkti.

2. Eesti põhiseaduslikud institutsioonid 4 p

- 1) Eesti Vabariigi president / president
- 2) Riigikogu (põhiseaduse kohaselt saab õigeks pidada ainult Riigikogu)
- 3) Vabariigi Valitsus / valitsus
- 4) õiguskantsler
- 5) Riigikontroll
- 6) Eesti Pank
- 7) Riigikohus

3. Kohalik omavalitsus 3 p

Hääletamisõigus kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel on:

- 1) Eesti kodanikul, kes on valimispäevaks saanud 18-aastaseks ja kelle püsiv elukoht asub vastavas vallas või linnas
- 2) Euroopa Liidu kodanikul, kes on valimispäevaks saanud 18-aastaseks ja kelle püsiv elukoht asub vastavas vallas või linnas
- 3) välismaalasel, kes on valimispäevaks saanud 18-aastaseks ja kelle püsiv elukoht asub vastavas vallas või linnas ning kes elab Eestis pikaajalise elaniku elamisloa või alalise elamisõiguse alusel.

Õpilane peab allikast välja lugema kogu informatsiooni ja selle ka õigesti vastuseks vormistama. Punkti saab õpilane täisvastuse eest.

4. Riigikaitse 3 p

1. Täida tabel.

	Vastus
1. Eesti Vabariigi riigikaitse kõrgeim juht on ...	Eesti Vabariigi president
2. Kaitseväe juht on ...	kaitseväe juhataja
3. Vabatahtlik riigikaitseorganisatsioon, mille tegevuses osalevad inimesed põhitöö kõrvalt missioonitundest, on ...	Kaitseliit
4. Eesti Vabariigi kaitsevägi koosneb järgmistest väeliikidest ...	maavägi, merevägi, õhuvägi
5. Eesti põhiseaduslikku korda ja julgeolekut ohustavaid kuritegusid uuriv iseseisev eriteenistus ja korrakaitseorgan on ...	kaitsepolitsei (kapo)

2. Mõisted 3 p

Ühenda mõiste seletusega.

- __4__ inflatsioon
__5__ tollimaks
__1__ defitsiit

3. Kaudsed maksud 2 p

Maksude kogumise põhieesmärk on riigieelarve täitmine. Kirjuta tabelisse mõlema maksu juurde selle kehtestamise üks eesmärk lisaks riigieelarve täitmisele.

MAKS	EESMÄRK
1. Mootorikütuse aktsiis	isiklike autode kasutamise vähendamine; keskkonna kaitsmine; ühistranspordi arendamine; loodusressursside kokkuvõtteid ...
2. Alkoholi- ja tubakatoodete aktsiis	alkoholi- ja tubakatoodete tarbimise vähendamine; tervishoiukulude vähendamine; rahva tervise parandamine ...

Õpilane ei saa punkti riigieelarve täitmise mainimise eest. Õpilane saab punkti nimetatud maksule sisuliselt õige eesmärgi väljatoomise eest.

INDIVIID JA MAJANDUS 11 P

1. Tööturg ja karjäär 1 p

Kuidas on muutunud sinu arvates inimeste võimalused tööturul pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga? Kas paranenud või halvenenud? Märki sobiv variant ristiga (x) ja põhjenda valikut.

Pigem paranenud

- Võimalus tööle asuda Euroopa Liidu riikidesse on valikuid avardanud.
- Suurenenud on välisinvesteeringud ja on asutatud uusi ettevõtteid, mis avardab tööle saamise võimalusi.
- Liikumisvabadus Euroopa Liidu piires on suurendanud välisturistide arvu Eestisse, see omakorda annab võimaluse töötada hotellides, turismi- ja toitlustusettevõtetes ...

Pigem halvenenud

- Tööjõu vaba liikumise tõttu Euroopa Liidus on suurenenud võõrtööjõu sissevool Eestisse, mis vähendab kohalike elanike valikuvõimalusi, näiteks Poola ehitajad.

Õpilane võib võtta nii pigem paranenud kui ka pigem halvenenud seisukoha. Seisukoht ja põhjendus peavad olema kooskõlas.

3. Õigusaktide tähtsuse järjekord Eesti Vabariigis 3 p

ÕIGUSAKT	JRK NR
Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus	2
Eesti Vabariigi põhiseadus	1
Haridusministri määrus õpilaste kooli vastuvõtmise korra kohta	3
Haavamäe põhikooli direktori käskkiri Peeter Pedaki 5. klassi vastuvõtmise kohta	5
Vallavolikogu otsus Haavamäe kooli võimla ümberehituse kohta.	4

RIIK JA MAJANDUS 9 P

1. Majandussüsteemid 4 p

1. Leia alljärgnevatele väidetele sobiv majandussüsteem, valides **T** – turumajandus,

K – käsumajandus. 3 p

TUNNUSED	T/ K
1. Enamiku tootmise ja jaotamisega seotud otsuseid teeb riik	K
2. Kõik ettevõtted kuuluvad riigile	K
3. Majanduses on omandivormide paljusus	T
4. Valitseb vaba konkurents	T
5. Tootmine toimub riiklike kohustuslike plaanide alusel	K
6. Kauba hind kujuneb nõudmise ja pakkumise tulemusena	T

2. Kas Eestis on turu- või käsumajandus? 1 p

Turumajandus   X

Põhjendus: **Eestis on eraisikutel lubatud tegelda ettevõtlusega (PS § 31), valitseb omandivormide paljusus, hinnad kujunevad vabalt vastavalt nõudmise ja pakkumise vahekorrale jm turumajandusele iseloomulikud tunnused.**

Sisult õige vastus annab punkti, kasutada võib ka eelmises ülesandes toodud tunnuseid.

KODANIKUÜHISKOND 10 P

1. Kodanikualgatus ja kodanikukaitse 5 p

1. Selgita, mida tähendab kodanikualgatus? 1 p

Inimeste isiklik initsiatiiv mingi probleemi arutelu algatamiseks või lahendamiseks.

Vastuses peab olema rõhutatud inimeste enda osalust, vabatahtlikkust ja pealehakkamist probleemi lahendamisel.

2. Nimeta naabrivalve üks eesmärk? 1 p

Kuritegevuse ennetamine; turvatunde suurendamine ümbruskonnas; korrariikkumiste avastamine ...

Sisult õige vastus annab punkti.

3. Nimeta naabrivalve üks koostööpartner riigivõimu või kohaliku võimu tasandil. 1 p

Politsei või kohalik omavalitsus

4. Kuidas saab iga inimene tagada oma turvalisust? Too näide. 1 p

Helkuri kasutamine pimedal ajal; tuleohutusnõuete täitmine; turvavöö kasutamine autosõidu ajal; koduvalvesüsteemide kasutamine; suitsuandurite paigaldamine koju

...

Sisult õige vastus annab punkti.

5. Päästeameti telefoninumber, millele tuleb helistada hädaabi korral, on **112**. 1 p

2. Maakonnad ja regionaalprobleemid 5 p

1. Kirjuta, mis maakonnad on märgitud numbritega. 4 p

1 – **Põlva (Põlvamaa)** maakond

2 – **Lääne (Läänemaa)** maakond

3 – **Järva (Järvamaa)** maakond

4 – **Ida-Virumaa (Ida-Virumaa)** maakond

Õigeks lugeda ka **Ida-Viru** maakond

2. Kirjuta oma kodumaakond ja märgi see ristiga (x) ka kaardile. Nimeta probleem, mida kohalik rahvas saaks kodanikualgatus korras tõstatada või lahendada. 1 p

Punkti saab ainult täisvastuse eest (õigesti märgitud maakond ja probleem). Õpilane võib välja tuua probleemi, mis on juba tõstatatud või sisuliselt õige probleemi, mida saab tõstatada. Näiteks: keskkonnareostuse probleemid; turvalisuse probleemid; jäätmekäitluse ja prügisorteerimise probleemid; bussiühenduse probleemid ...

RAHVAS, PÕHISEADUS JA DEMOKRAATIA 8 P

1. Demokraatlik riik 4 p

1. Demokraatliku riigi üks tunnus on **võimude lahusus**. 1 p

Selline jaotus on vajalik, et **vältida võimu kuritarvitamist, korrupsiooni, võimu koondumist kitsa isikuringi (erakonna) kätte ...**

Õpilase vastuses peab sisalduma põhjendus: miks? Punkti ei saa anda selle eest, kui õpilane selgitab, mis on võimude lahusus.

2. Võimude lahususe põhimõtte kehtib ka ametiisikute kohta. 3 p

	EI/JAH
Riigikogu liige ja linnapea	EI
kohtunik ja volikogu liige	EI
minister ja majajärgi esimees	JAH
Riigikogu liige ja erakonna liige	JAH
linnapea ja minister	EI

2. Inimõigused ja kodanikuõigused 4 p

IGAÜHE ÕIGUSED	AINULT EESTI VABARIIGI KODANIKE ÕIGUSED
2, 5, 6, 8	1, 3, 4, 7

ÜKSIKISIK, RIIK JA ÕIGUS 8 P

1. Eesti Vabariigi kodakondsus 4 p

1) Eesti Vabariigi kodanik

a) on automaatselt ka Euroopa Liidu kodanik

2) Eesti Vabariigi sünnijärgne kodakondsus omandatakse

b) vanema(te) kodakondsuse alusel

3) Eesti Vabariigi kodakondsus on võimalik saada

c) naturalisatsiooni korras

4) Eesti Vabariigi kodanik

c) võib olla ükskõik mis rahvusest

2. Vabadus – inimese põhiõigus 1 p

Põhiseadus sätestab, mis tingimustel on õigus võtta inimeselt vabadus.

Põhiseadus § 20.

Inimeselt võib võtta vabaduse ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras:

1) süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks

2) kohtu korralduse täitmata jätmise korral või seadusega sätestatud kohustuse täitmise tagamiseks

3) kuriteo või haldusõiguse rikkumise ärahoidmiseks, sellises õigusrikkumises põhjendatult kahtlustatava toimetamiseks pädeva riigiorgani ette või tema pakkumineku vältimiseks

4) alaealise üle kasvatusliku järelevalve sisseseadmiseks või tema toimetamiseks pädeva riigiorgani ette, et otsustada sellise järelevalve sisseseadmine

5) nakkushaige, vaimuhaige, alkohooliku või narkomaani kinnipidamiseks, kui ta on endale või teistele ohtlik

6) ebaseadusliku Eestisse asumise tõkestamiseks ning Eestist väljasaatmiseks või välisriigile väljaandmiseks.

Õpilane saab punkti, kui ta on kirjutanud nii põhiseaduse paragrahvi numbri kui ka ühe näite oma valikul.